

EVANGJELIJE

u

slovênskom prievodu.

Historičko-filologički nacrť

od

V. Jagića.

Нази вси безъ вѣннѣ языкъ.

prol.-ev. ipek.

I.

rievod sv. evanđelija nije jedini, ali svakako prvi i najznamenitiji predmet književnoga djelovanja slavenskih apostola sv. Cirila i Methoda: ovako zahtieva već sama apostolska zadaća navieštanja vjere, to potvrdjuju i naročita svjedočanstva n. p. legenda o životu mudroga Konstantina kaže, da je započeo prievod evanđelske besjede riečmi: Испрѣка къ слово и слово къ оу бога. Zanimivo bilo bi ovdje pitanje, što bijaše tajni onaj u srce ljudsko usadjeni nagon ili opet drugi vanjski motivi, koji ne samo veliku ovu misao potaknuše, nego i cielu sobstvenost čovjeka i svu njegovu energiju toli silno obuhvatiše, da je pred oduševljenjem za svetu stvar izčeznuo svaki strah od teškoća i zaprieka, kakovih bi se mogao bojati onaj, koji toli uzvišeno, toli golemo djelo prti na svoja ledja. Nam dokazuje ponajbolje već sám život sv. Cirila, da se je taj veliki muž odlikovao ne samo osobitom mudrošću i znanjem, nego takodjer što većom gorljivošću za razprostranjenje vjere kršćanske, te pored onoga, što nam legenda preobširno pripovieda o njegovu putovanju medju Kozare, smije se pravedno posumnjati, jeda li je zbilja istiniti i pravi povod njegova djelovanja na korist Slavena onakov, kako se u legendi opisuje? zar da je zbilja istom molba Rastislavova, i izražena želja cara Mihaila povela mudroga Konstantina, da svojoj braći, svojem u vlastitom narodu naviešta rieč božju? pa ostaje jošter neprotumačen motiv poslaničtva Rastislavova upravo u Carigrad prije nego se u Moravskoj išta znalo o slavenskoj liturgiji na jugu! Bilo to ipak kako mu drago, ugodno djeluje svakako na čitatelja ona razborita obrana, kojom se, kako legenda pripovieda, mudri Konstantin u Mletih

brani od nasrtaja protivničkih te označuje dobro položaj i teškoće čitave privržene mu stranke, a ponješto odastire koprenu sa krasnih misli, koje oduševljavahu sv. prvoučitelje i njihovu revnu čeljad, da neklonu duhom na trudnom, velikimi zapriekami obasutom putu. Mudrac odgovara kao sivi »soko« crnim »gavranom«, da znade za mnogo naroda, što imadu knjiga i bogu slavu uzdavaju svatko svojim jezikom!

Jezik, kojim je prevedeno evanđelije, zove se **СЛОВѢНСКЪИ** ili **СЛОВЕНСКЪИ** u onom obširnom smislu rieči, koji je danas zastupan kod Rusa nazivom: Slavjana, kod Čeha: Slovana, kod nas: Slavena ili kako se u novije vrieme, ali ne najbolje piše: Slovjena.*)

Pitamo li poblize za vrst toga jezika „slovenskoga“, to nam odgovara stari životopisac Metodov, da je car Mihailo svoju želju, neka bi naša braća pošla u Moravsku, da ondje propoviedaju vjeru Isusovu, ovako obrazložio: **Вы во уста Селоуниина да Селоунине вьсе хисто словенски бескдоють.** Legenda dakle misli ovdje ponajprije na narječje rodnoга mјesta ili domovine sv. apostola: po tom imadu posve pravo oni učenjaci, koji dan danas ovaj jezik zovu »bugarskim« ili za točniju razliku »starobugarskim.« Medjutim buduć da se opet i stari Bugari, na koliko bijahu slavenskoga porietla, zovu **Slověni** **Словяне**, kao što svjedoči n. p. život sv. Klimenta: **Τὸ τῶν Σλαβωνῶν εἶπτον Βουλγαρῶν γένος**, to je za domaćina zgodnije, da upotrebljuje domaće ime: slověnski jezik; k tomu dolazi i to, da ovaj naziv širinom svojom obšize i panonske Slověne, gdje je, kako svi razlozi dokazuju, isti jezik vladao, barem s neznatnimi samo varijacijami razrječnimi, što i u Bugarskoj: a znade se, da je upravo u Panoniji ne samo nastavljeno prevadjanje svetih knjiga, već i one, koje su gotove donieli iz Bugarske, lahko da su ovuda gdješto promijenjene. Odatle osobito potekoše u tekst sv. pisma i drugih starih knjiga sve one tuđe njemačkim susjedom oduzete rieči, kojih mogahu upotrebljivati jedino panonski Sloveni. Današnji ipak Slovenci, naši zapadni susjedi, niesu neposredni potomci panonskih Slovena, kako bi se po imenu sudeć tkogod domišljao: osobi-

*) Ako nam je najme do toga, da ostavimo staroj stvari staro ime, to nevalja z izgovarati kao je ili ie, sbog glasovnih zakona jezika staroslovenskoga; nego i tako, po novom načinu, bilo bi dobro jedino: **Sloviēni**, a nikako: **Slovjēni**, buduć da je u nas kod nekih takovih rieči predposljednja slova **d u g a**. —

nam narječja korutansko-slovenskoga nalaze se očevidni tragovi već u frizinskih odlomcih.

Gdje se dakle govori, pitamo, danas jošter onim starim jezikom sv. Cirila i Methoda? Nigdje glasi odgovor, a tomu imade razloga dovoljno jasnih u poviesti zadunavskih Slavena; iz srca bo Panonije raztjeraše slovenski živalj nadošli skoro zatim Magjari, a u Bugarskoj izkvari se tečajem vjekova čisto slovensko narječje u njeku žalostnu smjesu, koja se sastoji od slovenskoga leksikona a skroz neslovenske gramatike! (Sr. Biljarsky o srednje — bolg. Vokalizmu.) —

Kada pako narod onakova jezika, kakovim pisaše Ciril i Method, nežive više, nego se do prave, da tako rekнем, Cirilove slovenštine dolazi jedinim tragom pisanih knjiga, to će čitatelj lahko dokučiti njihovu neprecijenjenu važnost za slavensku filologiju, te brzo shvatiti onu neutrudivu revnost, kojom oko sakupljanja, izdavanja i tumačenja ovakovih starih spomenika nastoje prve glave i svi najznamenitiji učenjaci slavenski, počamši od druge polovice prošloga vieka neprekidnim redom do istoga ovoga časa.

Književno djelovanje sv. Cirila i Methoda pada u drugu polovicu IX. vieka, a najstariji je izvjestni spomenik, što se do danas dočuva, istom iz druge polovice XI. vieka: **Ostromirovo evanđelije** od god. 1056—1057., pisano u Ruskoj. Nastaje dakle pitanje, nije li već i u tom, premda za nas najstarijem spomeniku ponajprije jezik, a onda i tekst evanđelija, promijenjen po novijem kalupu? Ovakove sumnje nebi nikako sasvim utišali, da nije osobito posljednjima desetcima godina urodio trud iztraživanja pismenih starina obilim plodom te osim drugih vrlo starih spomenika, koji toli u gramatičkoj analizi koli po leksikonu mogu biti čas regulativom čas korektivom, imademo upravo od samoga evanđelija nekoliko rukopisa, koji neće biti mnogo ili ništa mladji od ostromirova, dapače lahko da je koji i stariji (tj. već iz X. vieka), a opet nemože se reći, da su samo prepisani iz Ostromira, niti dapače, da su s ostromirovim ujedno potekli svi iz jednoga podlinika, nego usporedjeni jedan prema drugomu predpostavljaju jur više rukopisa jednake vrijednosti, koji od prilike sačinjavahu ono marljivo djelovanje revnih učenika Methodovih u zlatnom vieku slov. liturgije za bugarskoga cara Simeuna. o kojem se danas već dosta znade, a budućnost odgonetati će mnogu sada jošter težku zago-

netku. Kada se dakle ovi stari spomenici uzporede jedni s drugimi, što se god pronadje, daje svuda jednako: isti prievod, isti izrazi, isti oblici, ondje već neima sumnje, da bijahu i originali jednaki, dok snilazeć nedodjemo do samoga temelja, na jedini pravi original prvih prevoditelja: Cirila i Methoda.

Škoda je velika ili bolje rekuć upravo sramota, da u golemom Slavenstvu od stotine milijuna naroda i što je preko toga, neima neznam bi li rekao toliko oduševljenja za starine, bi li želje do nauka, kojoj sretni obretnici starih dragocjenosti nebi mogli odolievati, da jih nesaobéjuju svietu na veliku korist svaćiju. Ovakvo bo mora se sa žalošću očitovati, da osim spomenutoga rukopisa evangjelskoga od god. 1056—57. nijedno drugo nije podpuno pa i odlomice malo jih na sviet izdano, da bi se matematičnom točnošću moglo kazati, u kolikoj se mjeri svi ukupno i pojedince slažu, koliko li valja smatrati i danas jošte nepovriedjenom svetinjom samih apostola onako, kako poteče iz njihovih ustiju, iz njihovajera. Morao sam se dakle zadovoljiti onim, što je naštampano u pristupnih nam ovdje knjigah, kano ti su Šafařikovi: Památky hlahol. pisemnictvi i t. d.; doživiti ćemo ipak do skora, da će na radost našu u Zagrebu izaći drugo uz Ostromira najznamenitije evangjelije glagolsko, poznato pod imenom: *Assemanova* evangjelija, koje kritičkom vjernošću prepisa u Rimu, gdje se nalazi, naš vrli dr. Franjo Rački. Oba ova evangjelija razredjena su po obredu iztočne crkve na nedjeljno čitanje, te potvrđuju onu istinu, koja se i drugačije pripovieda, (отъ евангеліа и апостола прѣвѣла и зборѣ) da sv. Ciril svoj prvi prievod uredi za porabu crkvenu, koja mu dakako bijaše najpreča nužda. Ovakovih nedjeljnih evangjelija cirilicom pisanih imade više iz 12. vieka, ali glagolsko neadje se od assemanova dalje ni jedno; nasuprot imade prilično malo sačuvanih evangjelija po Evangjelistih, što bi bila iz 12. do 13. vieka, a cirilicom pisana: najstarije biti će tako zvano Kriloško od god. 1144, dočim glagolskih tetroevangjelija: to će reći, gdje se neprekidno nalazi najprije čitav tekst jednoga onda drugoga zatim trećega i četvrtoga evangjeliste, imade više: najznamenitije jest *Zografsko*, tako prozvano od manastira svetogorskoga, gdje se i danas čuva; pripovieda se, da je čitavo snimio fotografički neki Rus Sevastijanov; svakako je osobita uvaženja vriedno sbog velike pravilnosti u jeziku, koja ipak naliči marljivu izpravljanju. Jošte je vriedno spomenuti glagolsko evangjelije *Grigorovićevo*, takodjer na sv. Gori našasto, a sada u obretnika; oba ova glagolska evangjelija biti će po prilici od konca XI. do XII. vieka.

Radi li se dakle o jeziku i tekstu slov. evangjelija, to bi po mojem osvjedočenju valjalo za temelj uzeti: *Ostromirovo* i *Assemanovo* uzporediti jih medju sobom i točno ocieniti razlike; za nadopunu onih mjesta, koja se u njima nenalaze, trebalo bi da posluže *Grigorovićevo* i *Zografski* spomenik, koja će se i opet toli s onima, kao što i medju sobom točno uzporediti te razlike panno prosuditi.

Odatle pronašlo bi se: 1. jesu li ova četiri spomenika jedne te iste recenzije i to koje? da li bizantinske? 2. jedali zbilja njeka uža sveza srodstva spaja glagolske spomenike medju sobom. 3. jedali osobine glagolske za istinu naliče panonizmom. 4. da li su glag. spomenici u čem bliži latinskomu prievodu. Ova najme tri posljednja rezultata mišljaše, da je pronašao neumrli Šafařik; i po svoj prilici da će se obistiniti s njekimi ipak modifikacijami.

Slovenska liturgija imade svoju vrlo zanimivu poviest: smijemo se podičiti, da naši djedovi nebijahu posljednji u kolu onih, koji uzeše za nju boj voditi proti predsudam vremena; čim bijaše borba ljuća, a neprijatelj mogućniji, tim slavnija pobjeda, koju napokon i održaše. U XIII. vieku odolješe već i samoj rimskoj stolici: od g. 1248. imade dozvola pape Inocencija IV. na biskupa Senjskoga, a od g. 1252. na biskupa Krčkoga. (Gledaj sada u Theinera M. Sl. M. nro. 98 i 103.) Da su stari Hrvati za slovensko bogoslužje znali već u IX. vieku, potvrđuju naročita svjedočanstva: dobiše ga, čini se, ponajprije sa jugoiztoka; a kašnje u X. vieku od priteklih Slověna sa sjevera. Mi se nećemo ovdje miešati u velevažnu razpravu o glagolici i cirilici; zato niti netičemo u pitanje, jesu li Hrvati uvijek samo glagolicu poznavali i upotrebljavali: dovoljno je za sada što znademo, da dvoje pismo nepredstavlja od prvoga početka one oprieke medju crkvom iztočnom i zapadnom, kao što zbilja kašnje. Neima dakle sumnje, da, kada do naših djedova dopre prvput viest o slovenskom bogoslužju, upotrebljavahu one iste knjige u crkvi, koje i ostali Slaveni; takovih se ipak spomenika nesačuva niti jedan, ako izuzmete poznatu viest o psaltiru biskupa Theodora. Buduć pako da naši starci u X. vieku pristaše sasvim uz rimski zapad, to zahtievahu crkveni obredi zapadni drugi sustav i drugo razredjenje bogoslužnih knjiga, nego li bijaše donle običaj: zato se nećemo prevariti, ako i bez nikakova izvjestna dokaza ovakovu, bi reć, reformaciju crkvenih knjiga: uvedenje misala i brevijara, smjestimo u X. viek, te pošto nam se ništa starina od toga vremena nesačuva, to ćemo tekst evangjelija, kakav bijaše kod Hrvata u porabi počamši po prilici od XI. vieka, potražiti u starih rukopisnih misalih, dielomice brevijarih, za kojieh se dovoljan broj već i danas znade; a budućnost će jih jošter više pronaći.